

**НЕЙТРАЛЬНИЙ СТАТУС В НОВИХ УМОВАХ
ПРОТИБОРСТВА****NEUTRAL STATUS IN NEW CONDITIONS OF
CONFRONTATION**

Луценко А.В.,
науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут
Міністерства оборони України (Україна, Київ),
e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Lutsenko A.V.,
Scientific researcher,
Scientific Research Institute
Ministry of Defense of Ukraine (Ukraine, Kyiv),
e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Розвиток науки і технологій привів до появи нових сфер суспільно-політичних відносин людства. Нові сфери утворюють нові можливості для протидії, які є еквівалентом традиційних воєнних способів вирішення суперечностей. В таких умовах політика нейтралітету, яка має міжнародне політико-правове оформлення, перестав забезпечувати необхідний рівень національної безпеки держав.

Ключові слова: політика нейтралітету, сфери безпекової політики, нові умови протидії

The development of science and technology has led to the emergence of new spheres of socio-political relations of mankind. New spheres form new opportunities for confrontation, which are equivalent to traditional military ways of resolving contradictions. In such circumstances, the policy of neutrality, which has international political and legal design, ceases to provide the necessary level of national security of states.

Keywords: policy of neutrality, sphere of security policy, new conditions of confrontation

Постановка проблеми в загальному вигляді. Політика нейтралітету є достатньо поширеним варіантом безпекової політики серед країн світу. На сьогодні такої безпекової політики дотримуються двадцять країн [1]. Ще понад двадцять країн в минулому використовували політику нейтралітету в певний історичний період свого існування. Історичний досвід свідчить як про успішність такої політики (Швеція, Швейцарія), так і про випадки, коли нейтралітет порушувався іншими державами в ході війн. Серед таких прикладів, в яких нейтральний статус не допоміг уникнути участі у війні, можна назвати зокрема порушення нейтралітету Бельгії і Люксембургу (у 1914 і 1940 роках) та Норвегії (у 1940 році).

Із поступальним розвитком суспільства, науки і технологій виникли нові і набули більшої ваги окремі традиційні сфери суспільного життя людства, зокрема інформаційна, кібернетична, міграційна, економічна, а також сфера міжнародного тероризму. Якщо сторони суспільно-політичних відносин

мають суттєві розбіжності у своїх поглядах, то можна очікувати, що такі розбіжності і в нових сферах також будуть мати характер протидії, при чому мету протидії можна досягти, не використовуючи найбільш радикальні засоби – військові. За таких обставин доцільно розглянути ефективність політики нейтралітету, яка традиційно пов'язана тільки з воєнною сферою, також й в інших сферах протидії.

Мета статті: розглянути можливість проведення та ефективність політики нейтралітету у сферах суспільно-політичних відносин, агресивні та протиправні дії в яких можуть мати наслідки, аналогічні застосуванню збройних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під поняттям нейтралітету зазвичай розуміють правовий статус держави, який зобов'язує її не брати участі у війні (крім випадків самооборони), проводити миролюбну політику в мирний час, а також не брати участі у воєнних союзах та не укладати угод, які можуть втягнути нейтральну державу у воєнні дії. Поняття нейтралітету в такому контексті є основою V Гаазької конвенції [2]. Питанням нейтралітету держави, у тому числі доцільності використання такої політики Україною, присвячені публікації і дослідження Б. Ганюшкіна, В. Манжолі, В. Вдовенко, О. Дирди, Н. Мельник [3-6]. Роль і місце воєнної складової в реалізації національних інтересів держав досліджувалися С. Мокляком [7, с. 44].

Виклад основного матеріалу.

Поняття нейтралітету виникло у XIX–XX сторіччях і поширилось в історичний період, коли держави для досягнення своїх непримиренних, радикальних суперечностей використовували тільки воєнні інструменти. Цей термін пов'язують з участю або неучастю країни у воєнних діях. Основною метою воєнних дій зазвичай вважають захоплення території, зміну політичного устрою або політичної системи держави, економічне або воєнно-політичне підкорення тощо. У часи, в яких сформувалась політика нейтралітету, окремих суспільних сфер діяльності людства або не існувало (наприклад, кібернетична сфера, міжнародний тероризм у сучасному розумінні) або такі сфери під час війни мали другорядне значення (інформаційна, економічна, міграційна сфери тощо).

Нейтральний статус має різні правові форми. Положення V Гаазької конвенції щодо прав і обов'язків нейтральних держав та осіб у випадку сухопутної війни можуть використовувати всі країни, які до неї приєдналися. Іншим варіантом нейтралітету є його проголошення міжнародною організацією (наприклад, нейтралітет Туркменистану в 1995 році проголошено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН) або самостійне проголошення нейтралітету (наприклад, нейтралітет Австрії в 1955 році). Варіацією політики нейтралітету є проголошення державою політики неприєднання (наприклад, Фінляндія після Другої світової війни).

Провідною світовою організацією, яка покликана підтримувати міжнародний мир та безпеку і вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, припинення актів агресії або інших порушень миру, є Організація Об'єднаних Націй [8].

Для визначення сфер суспільно-політичних відносин, протиборство в яких може мати результат, еквівалентний воєнним діям, проведемо дослідження за такими етапами.

Перший етап – визначення характерних ознак організованого протиборства у сферах суспільно-політичних відносин.

Другий етап – визначення за сформованими ознаками сфер протиборства на сучасному етапі.

Третій етап – наявність (у тому числі нормативно-правових документів, які встановлюють такий статус) і доцільність проголошення нейтрального статусу у сферах протиборства, що досліджуються.

На першому етапі визначимо характерні ознаки сфер суспільно-політичних відносин, результат протиборства в яких еквівалентний застосуванню збройних сил.

Найбільш важливою ознакою такого протиборства є наявність суттєвих суперечностей між суб'єктами відносин, які формують мету протиборства. При цьому сфера суперечностей може не збігатися зі сферою протиборства.

Іншою суттєвою ознакою протиборства також є масштаб суперечностей. Мінімальним рівнем протиборства доцільно вважати міждержавний та регіональний рівні. Найвищим рівнем протиборства є всесвітній (глобальний) рівень.

Важливою ознакою протиборства є сформованість інституцій, які організовують і здійснюють заходи протиборства в нових сферах суспільно-політичного життя та наявність відповідних матеріальних засобів боротьби. При цьому ці інституції і засоби є різноплановими і асиметричними.

На другому етапі за виділеними ознаками розглянемо сфери, протиборство в яких може мати або вже має приклади результатів, еквівалентних воєнним діям.

Міжнародний тероризм. Проблематика міжнародного тероризму вийшла на світовий рівень після Другої світової війни. Подією, яка стала поворотним пунктом для суттєвої переоцінки цього явища, став теракт у США 11 вересня 2001 року, здійснений ісламськими терористами у Міжнародному торговельному центрі у Нью-Йорку, який забрав тисячі життів. Терористи досягли своєї мети. Саме ця подія примусила Уряд США разом із союзними державами розпочати дії, аналогічні за масштабами веденню бойових дій на рівні окремої держави. У відповідь на теракт США на чолі міжнародної коаліції розпочали воєнну та антитерористичну операцію проти терористичної організації “Аль-Каїда” як організатора цього нападу. При цьому терористи “Аль-Каїди” не ототожнювали себе з конкретною державою,

а антитерористична операція не проводилась проти конкретної держави.

Різновидом терористичних організацій є групи (секти), які використовують релігійні та етноконфесійні суперечності. Самопроголошена терористична держава ІГІЛ не визнавала міжнародні інституції, кордони та взаємовідносини країн, зокрема й з нейтральним статусом [9]. Релігійно-терористична японська секта “Аум-Сенрике” в Японії використовувала для захоплення влади вбивства і терористичні методи [10]. Окремим пунктом діяльності секти “Аум-Сенрике” було завоювання світового панування і формування “світового уряду”.

Терористичні акти, спрямовані проти окремих державних діячів, також можуть призвести до серйозних політичних наслідків. Як приклад можна навести вбивство прем'єр-міністра Ізраїлю І. Рабіна у 1995 році, внаслідок якого відбулися суттєві зміни політики Ізраїлю стосовно Палестинської автономії.

Інша сфера сучасного протиборства – інформаційний вплив на зовнішню і внутрішню політику держав. Найбільш поширеною метою такого втручання зазвичай є зміна політичної еліти або зміна політичної системи держави. На сьогодні можна відзначити комплексне поширення спотвореної інформації через традиційні ЗМІ та соціальні мережі, які разом можуть дати потрібний нападнику синергетичний ефект. Прикладом вдалої багаторічної інформаційної кампанії, яка узгоджено проводилась різними державними і недержавними органами Росії, є захоплення та анексія півострова Крим у 2014 році. При цьому у 2014 році військові та спеціальні підрозділи створювали умови і “підстраховували” інформаційно-пропагандистські заходи, будучи готовими застосувати зброю і тим самим у разі потреби вийти на перший план. Такі дії отримали назву “гібридної війни”.

Іншим прикладом організованих і цілеспрямованих дій в інформаційній сфері, в першу чергу за допомогою мережі Інтернет, є втручання Росії у президентські вибори у США у 2016 році [11]. При цьому провідну роль в цьому випадку відігравала недержавна організація – російське “Агентство Інтернет-досліджень”.

Сферою, яка також використовує мережу Інтернет, є кібернетична. Кібернетична сфера відрізняється від інформаційної суб'єктами та об'єктами протиборства. Основним змістом протиборства у цій сфері є завдання шкоди різним телекомунікаційним та мережевим технічним системам. Основними об'єктами нападу стають енергетичні об'єкти, високотехнологічні виробництва, стратегічні системи постачання ресурсів, дипломатичні та фінансові установи. Прикладом є діяльність Кіберкомандування Агентства національної безпеки США проти Росії та Китаю [12] або діяльність хакерської групи WikiLeaks проти державних інституцій США.

Світові міграційні процеси в останні роки стали суттєво впливати на зовнішню і внутрішню політи-

ку провідних держав світу. Про це свідчить боротьба США з мігрантами, які долають кордон цієї країни з Мексикою. Мігранти в США суттєво впливають на зайнятість населення, криміногенну ситуацію, соціальні та економічні питання. Міграція з боку Мексики вийшла на рівень національної безпеки США. Президент США Д. Трамп докладає значних зусиль щодо зменшення напливу мігрантів з Мексики, зокрема покращуючи інженерне обладнання кордону.

Питання міграції також є актуальним для країн Західної Європи. На політичну, економічну та безпекову ситуацію в країнах ЄС суттєво вплинула масова міграція з країн Африки та Близького Сходу (передусім з Сирії) в останні роки [13]. Особливістю є те, що певні держави або провідні геополітичні гравці створюють умови для міграції або приховано її підтримують, а потоки мігрантів формують локальні напівкримінальні групи. Міграційним потокам з Африки і Близького Сходу в Європі протистоять як традиційні національні державні інституції (прикордонна служба, поліція, армія), так і міждержавні об'єднання (зокрема органи управління ЄС).

Економічна сфера. В економічній сфері основним інструментом сьогодні є застосування економічних санкцій проти країн, які порушують норми міжнародного співіснування. Їх запроваджують як окремі країни, так і міждержавні інституції. Економічні санкції – інструмент стратегічного тиску. Вони характеризуються достатньо чіткою метою, довготривалістю, секторальністю. Як приклад, можна навести санкції США та ЄС проти Росії та Ірану. Також необхідно наголосити на внеску економічних санкцій в розпад СРСР. З іншого боку, країна під санкціями може перебувати значний термін (наприклад, Північна Корея).

Необхідно також зазначити сфери, які поки не стали новими аренами протистояння через відсутність необхідних складових для утворення конфліктного середовища, однак мають відповідний небезпечний потенціал. На сьогодні в цьому контексті можна відзначити сфери техногенних аварій і штучно ініційованих природних катаклізмів.

Загалом можна констатувати, що зростання масштабів та вдосконалення методів боротьби в нових сферах протистояння все більше стає альтернативним методом вирішення суперечностей порівняно з воєнними способами. Їх характеризує різноплановість, асиметричність, багатоваріантність, швидкість трансформації від одних умов проведення до інших. В окремих випадках вони досягають своєї мети.

За результатами аналізу нових форм протистояння на третьому етапі розглянемо можливість та ефективність традиційної політики нейтралітету.

У нормативно-правових актах, які використовуються в сучасних варіантах нейтралітету, суб'єктами відносин виступають держава та її збройні сили. Це справедливо як для тих країн, які використовують положення V Гаазької конвенції, так і для країн, які сьогодні використовують варіант індивідуального

нейтралітету. В інших сферах суспільно-політичних відносин (міжнародний тероризм, інформаційна, кібернетична, міграційна та економічна сфери), наведених у статті, поняття нейтралітету відсутнє. Немає в таких сферах і нормативно-правових актів, аналогічних Гаазьким конвенціям. Єдина інституція, яка здатна правовими заходами врегулювати проблемні питання в сфері безпеки, є ООН та її Рада Безпеки. Зокрема, Рада Безпеки ООН може створювати правові основи для оперативного вирішення конфліктних ситуацій шляхом прийняття резолюцій.

Аналіз практичної діяльності суб'єктів протистояння в таких сферах свідчить, що нейтральний статус не буде дотримуватись апріорі як державними інституціями, так і недержавними організаціями (групами). Важко сьогодні уявити дотримання нейтрального статусу певної країни з боку міжнародних терористичних організацій або кібернетичних злочинців. Основною причиною такого становища є відсутність відповідної нормативно-правової бази, нехтування суб'єктами відносин правових норм у разі їх встановлення, а також відсутність у сферах суспільно-політичних відносин, крім воєнної, міждержавних контролюючих органів та санкцій за порушення статусу нейтралітету.

Відсутність правового статусу нейтральної держави в інших сферах, крім воєнної, на сьогодні немає свого практичного значення і не дасть змоги будь-якій державі захищати в такий спосіб свої національні інтереси. В цих умовах поняття нейтралітету потребує адаптації до нових умов протистояння.

За умов припинення агресії Росії жорстокі умови інформаційного, кібернетичного та економічного протистояння, високі рівні терористичних та технологічних загроз не дозволять Україні у разі набуття нею нейтрального статусу ефективно забезпечувати власну національну безпеку.

Висновки. Політико-правовий та воєнний статус нейтралітету, який сформувався протягом останніх двох сторіч, нині стосується тільки воєнної сфери. Його дія не поширюється на інші сфери суспільно-політичних відносин.

З розвитком технологій та здобуттям нових наукових досягнень з'являються і розвиваються середовища та інструменти, які дають змогу досягнути тих самих цілей, які раніше вирішувались лише воєнним шляхом. У таких умовах сучасний нейтральний статус не забезпечує в повній мірі національну безпеку держави і потребує перегляду та трансформації.

Набуття Україною нейтрального статусу не дозволить ефективно забезпечувати національну безпеку.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно проводити в напрямках аналізу міжнародних відносин у нових сферах протистояння, адаптації нейтрального статусу до сучасних суспільно-політичних умов.

Список використаних джерел

1. Neutral countries 2019. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/neutral-countries>.
2. Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_193/stru.
3. Б. В. Ганюшкин. Нейтралитет и неприсоединение. Издательство "Международные отношения". Москва. 1965. С.230.
4. А. О. Дирда. Особливості формування нейтралітету у зовнішній політиці європейських держав / А. О. Дирда // Актуальні проблеми міжнародних відносин. –Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Випуск 125 (Ч. 1). – С. 53–66.
5. В. А. Манжол, В. М. Вдовенко. Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. – 167 с.
6. Н. А. Мельник. Вплив процесу глобалізації на трансформацію позицій нейтральних країн наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя. Електронний репозитарій Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/1613/Вестник%20ОНУ%20соц%20т%2013%20вып%203.241-252.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. С. П. Мокляк. Місце і роль воєнної складової в реалізації національних інтересів держав. // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 44-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_11.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
9. Aaron Y. Zelin. Colonial Caliphate: The ambitions of the "Islamic State". The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/colonial-caliphate-the-ambitions-of-the-islamic-state>.
10. Аум Синрикё. Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Аум_Синрикё.
11. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 Presidential Election. Washington, D.C. March 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/18/politics/full-mueller-report-pdf/index.html>.
12. D. Sanger. N. Perlroth. U.S. Escalates Online Attacks on Russia's Power Grid. NYT. URL: <https://www.nytimes.com/2019/06/15/us/politics/trump-cyber-russia-grid.html>.
13. Миграционный кризис в Европе в цифрах и графиках. BBC News Русская служба. 20.06.2019 URL: https://www.bbc.com/russian/international/2016/02/160219_migrant_crisis_charts.
14. of War on Land, 18 October 1907.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_193/stru.
15. B. V. Ganyushkin. Neytralitet i neprisoedineniye. (Neutrality and non-alignment. Publishing house «Internationalrelations». Izdatel'stvo "Mezhdunarodnyye otnosheniya", Moscow. 1965. P.230.
16. A.O. Dirde. Osoblyvosti formuvannya neytralitetu u zovnishniy politytsi yevropeys'kykh krayin. (Features of the formation of neutrality in the foreign policy of European countries). Actual problems of international relations. Issue 125 (Part I). 2015. P. 53–66.
17. V. A. Manzhola., V. M. Vdovenko. Neytralitet ta pozablokovist' u yevropeys'kiy systemi mizhnarodnykh vidnosyn (Neutrality and non-alignment in the European system of international relations): Monohrafiya. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyyivs'kyu universytet", 2007. – 167 s.
18. S.P. Moklyak. Mistse i rol' voyennoyi skladovoyi v realizatsiyi natsional'nykh interesiv derzhav (The place and role of the military component in the realization of the national interests of the states) // Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyyivs'kyu politekhnichnyy instytut". Politolohiya. Sotsiolohiya. // 2012. – № 1. – P. 44–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_11.
19. N.A. Mel'nyk. Vplyv protsesu hlobalizatsiyi na transformatsiyu pozytsiy neytral'nykh krayin naprykintsi XX-na pochatku XXI storichchya (The Impact of the Globalization Process on the Transformation of the Positions of Neutral Countries at the End of the Twentieth – Early Twenty-first Centuries). Elektronnyy repozytariy Odes'kyu natsional'nyy universytet imeni I. I. Mechnykova. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/1613/Вестник%20ОНУ%20соц%20т%2013%20вып%203.241-252.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
20. Statut Orhanizatsiya Ob'yednanykh natsiy (The Charter of the United Nations). URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
21. Aaron Y. Zelin. Colonial Caliphate: The ambitions of the "Islamic State". The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/colonial-caliphate-the-ambitions-of-the-islamic-state>.
22. Aum Sinriko. Vikipediya (Aum Shinrikyo. Wikipedia). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Аум_Синрикё.
23. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 Presidential Election. Washington, D.C. March 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/18/politics/full-mueller-report-pdf/index.html>.
24. D. Sanger. N. Perlroth. U.S. Escalates Online Attacks on Russia's Power Grid. NYT. URL: <https://www.nytimes.com/2019/06/15/us/politics/trump-cyber-russia-grid.html>.
25. Migratsionnyy krizis v Yevrope v tsifrakh i grafikakh (Migration crisis in Europe in numbers and graphs). BBC News Russkaya sluzhba. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2016/02/160219_migrant_crisis_charts.

References

1. Neutral countries 2019. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/neutral-countries>.
2. Konventsiya pro prava i obov'yazky neytral'nykh derzhav ta osib u razi sukhoputnoyi viyny Haaha, 18 zhovtnya 1907 roku (Hague Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case